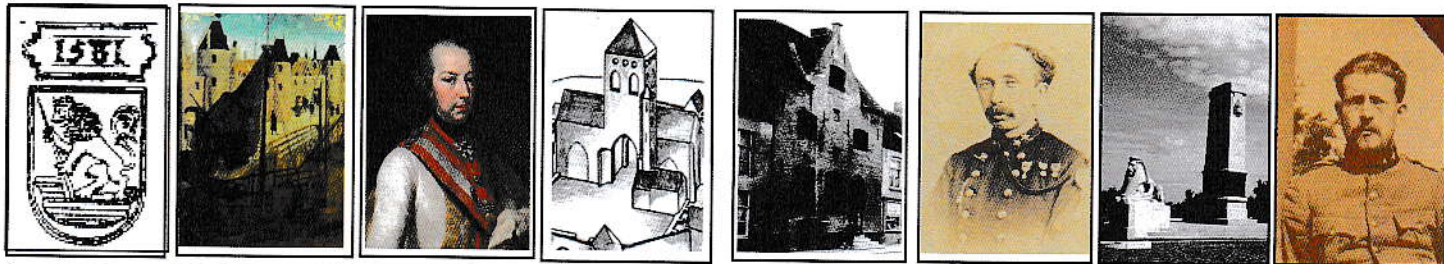

Elck zegg'het voorts

Nieuwpoortse archiefkrant

Verschijnt viermaandelijks - jaargang 10 - nr. 1 - november 2017

Editoriaal

Dit eerste nummer van de 10de jaargang brengt een uitvoerige bijdrage van Freddy Beun. De toegankelijkheid van de haven van Nieuwpoort, aan de vlakke Vlaamse kust, heeft heel de geschiedenis parten gespeeld.

Sinds de periode dat Nieuwpoort een "versterkte haven" werd vanaf 1400, was de toegankelijkheid cruciaal. Door de aangroei met de zandige duinen schoof de havenmond meer zeewaarts.

Het feit dat Nieuwpoort op een internationale grens lag, maakte de zorg voor die toegang niet eenvoudiger.

De waterhuishouding werd grondig aangepakt. Er waren grote ingrijpende plannen. Maar, zelfs in de politiek te Brussel, was er lobbywerk door politieke tenoren voor Nieuwpoort en Oostende en (Zee)Brugge.

De ramp van 1914-1918 zette de teller echter weer op nul.

Uit ons archief (S.A.N.) laat een proces-verbaal van 1564 het licht schijnen op een geruchtmakende ontsnapping uit de gevangenis te Nieuwpoort van een gezocht individu : Hansken Nuens.

Over het bezoek in 1781 door keizer Jozef II lezen we uit eerste hand.

Verder uit ons archief leren we dat de duinenpolder (Lenspolder) ooit een schenking was uit 1280 van de Vlaamse graaf.

En in 1448 was het toegestaan voor Nieuwpoortse burgers, overal in Vlaanderen, een wapen te dragen !

Als wij soms verwijzen naar NAK, is dat de Nieuwpoortse archiefkrant, waarvan alle edities zijn opgenomen op de website www.nieuwpoort.be/cultuur/geschiedenis/archiefarchiefkrant.

Geschiedenis

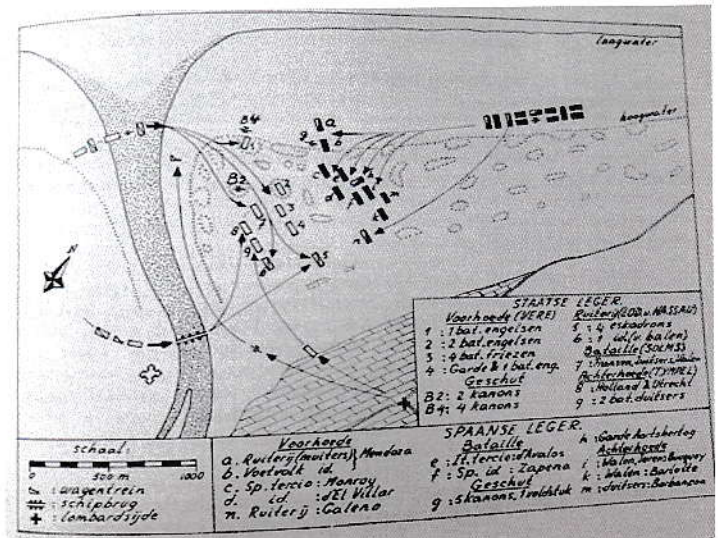
De haven van Nieuwpoort, een duizendjarige strijd om de toegankelijkheid te bewaren!

Het is een gekend fenomeen : al sinds de IJzertijd (ongeveer 800 BC) verandert ons kustlandschap voortdurend : eerst uitsluitend onder invloed van de getijden. Wat een typisch verschijnsel is voor zandige kusten. Het is immers zo dat bij vloed de afzettingen op onze kust groter zijn dan de afvoer van deze sedimenten bij eb. In (zeer) moderne termen noemt men dit verschijnsel "tidal pumping" ! En dit alles met als gevolg : een langzame verzanding voor onze Vlaamse kust, wat in een latere fase zal leiden tot duinvorming. Later zal de mens deze natuurlijke werking nog versterken door het bouwen van dijken en andere ingrepen, ondanks het feit dat men meende door deze ingrepen de natuurlijke werking van dit verschijnsel te kunnen beperken en te leiden. Zo ook voor Nieuwpoort. Voor de dijken er werden aangelegd (denk maar aan de latere Graaf Jansdijk en de droogleggingswerken door de monniken van Ter Duinen) was de streek rond Nieuwpoort een verzameling van schorren, geulen, slikken en dergelijke. Midden in dit gebied ontstond dan onze stad "door zon en wind uit zand en zee geboren" zoals Jules Filliaert het zo poëtisch uitdrukt in zijn "Nieuwpoortse Geschriften". Het bestaan van de bevolking van deze nieuwe stad is dan ook, door alle latere eeuwen heen, afhankelijk van de zee en dus van de toegankelijkheid van zijn haven!

Periode 1163 tot aan de Franse Revolutie

Het is evident dat in de periode na het verkrijgen van de stadsrechten er weinig of geen geschriften te vinden zijn die de staat van de haven beschrijft. We stellen alleen vast dat de nieuwe stad steeds belangrijker wordt en meer invloed krijgt. Al vanaf 1387 worden de eerste versterkingen aangelegd en groeit Nieuwpoort verder tot de uitvoerhaven voor Ieper. In de 15e eeuw was Nieuwpoort op zijn hoogtepunt en zou de belangrijkste haven worden van de drie "zeesteden" van Vlaanderen: voor Duinkerke en Oostende. Dit alles laat ons besluiten dat er dus geen problemen kunnen geweest zijn rond de toegankelijkheid van de haven. Des te meer dat men te doen had met relatief kleine schepen, met zeer beperkte diepgang. In tegendeel, toen koning Filips II van Spanje in 1588 zijn Armada uitrustte om Engeland aan te vallen, vermeldt men dat hij "14000 manschappen inscheepte te Nieuwpoort, met zulk gemak dat men noch bootjes, noch sloepen nodig had, omdat de schepen gemakkelijk tot aan de kust konden komen"! Door deze tekst te ontleden menen wij echter dat hier reeds een aanvang van de verzanding te merken viel: het is niet normaal dat men zomaar tot aan de schepen kon waden die voor de kust lagen. Dat we ons niet vergissen blijkt reeds spoedig daarna in nieuwe tekstbronnen die van onverdachte origine zijn, met name de teksten rond de slag bij Nieuwpoort op 2 juli 1600 tussen de Hollanders van prins Maurits van Nassau en de Spanjaarden onder leiding van Mendoza. Verscheidene auteurs (o.a. Sir Francis Vere die zelf meevocht met de Hollanders) geven inderdaad aan op welke manier de Hollandse troepen de Spanjaarden tegemoet gingen. Het grootste gedeelte van de Hollandse troepen bevond zich inderdaad aan de westzijde van de monding van de IJzer. Toen, door de troepenbewegingen, bleek dat de slag zich aan de oostzijde van de monding zou afspelen, dienden deze troepen dringend naar de overzijde van de IJzer te gaan of gebracht te worden. Aldus blijkt – volgens sir Francis Vere – dat zijn voorhoede gekleed en wel door de haven diende te waden waar het water nog 1 ½ m diep was. Hij beval hen hun klederen aan te houden omdat "zij niet ongerust dienden te zijn dat ze nat zouden worden want zij zouden in toekomst ofwel geen klederen meer nodig hebben ofwel zouden zij de volgende nacht betere en drogere klederen hebben!" Dit alles vond plaats dicht bij de eigenlijke monding van de IJzer. Verderop naar de stad toe, ter hoogte van de Vierboete, had Prins Maurits opdracht gegeven om een scheepsbrug aan te leggen om kanonnen en zwaar materiaal de IJzer over te brengen. Ook

de ruitserij moest zwemmend en wadend door 2 m water. Opvallend is dat dit alles gebeurde in functie van de waterstand! Om 5u was het hoogwater. Dan werd er begonnen met de bouw van de scheepsbrug. Om 8u moest de ruitserij de overtocht doen: al zwemmend en wadend. Om 9u zond Vere zijn mannen door het water! Om 11.48 u was het laagwater, het daarop volgende hoogwater rond 18 u.

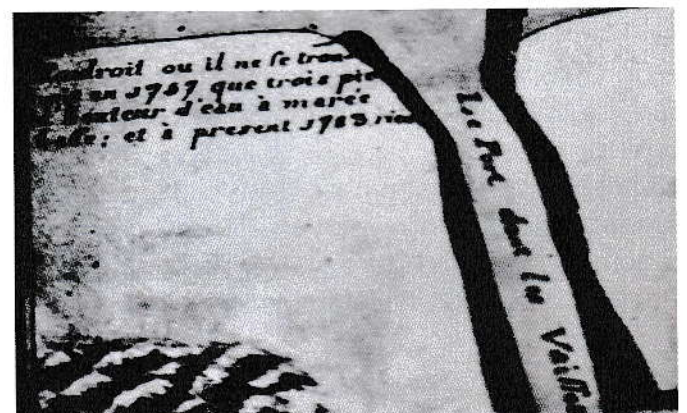

Plan van de opstelling voor de slag met scheepsbrug en waadplaats.

(uit: Vanden Tocht in Vlaanderen - ir. B. Cox)

Een grondplan van Nieuwpoort en omgeving, opgemaakt in 1734, is een nieuw aansluitingspunt in de informatie over de toestand van de haven. Hieruit blijkt dat de toegang tot de haven afgeboord is door "hoofden of duykers" welke een soort lage houten constructies waren die aan het havenhoofd opgesteld stonden. De westelijke constructie was iets langer dan de oostelijke, maar beiden liepen slechts tot aan het havenhoofd. Voorbij deze constructies vertoonde het kanaal een uitgesproken bocht naar het oosten. Een tweede interessante kaart werd opgemaakt in 1783.

(Volgens verzameling A.R. – uitvergroot detail inzake de diepte van de watergeul aan de toegang tot de haven)

Deze kaart geeft immers aan dat de haven in 1757 aan het havenhoofd bij laag tij slechts 3 voet diep is ! Met als gevolg dat schepen de haven slechts binnen kunnen varen bij hoog tij. Erger nog: dezelfde kaart vermeldt dat op heden (in 1783 dus) er bij laag tij zelfs helemaal geen water meer is op deze plaats! Ter verontschuldiging van onze voorouders kunnen we wel enkele feiten aanreiken : tussen grosso modo 1620 en 1715 hebben we een periode van praktisch permanente oorlog gekend in onze streken. Veel interesse is in deze periode zeker niet uitgegaan naar het onderhoud van de haven. Ook ontbraken nog de technische middelen om de destructieve werking van het zand tegen te gaan. Een kentering doet zich evenwel voor vanaf 1715 met het Barrière Traktaat waarbij onze gewesten onder Oostenrijks gezag vallen. Deze periode gaat gepaard met minder oorlogen en anderzijds ook meer interesse vanwege de overheid voor de problemen van de haven. Ook de technische mogelijkheden worden groter om toch iets te verhelpen aan deze neerwaartse spiraal. In een *“Mémoire des Négocians et Armateurs de la Pêche Nationale de la Ville et Port de Nieuport”* gericht aan de Staten van Vlaanderen op 19 juni 1787, wordt de toestand van de haven bij de overgang naar de Oostenrijkse Nederlanden, als volgt beschreven : *“Nieuport trouva son port autant que comblé par la décadence et*

l'écroulement des jettées et autres ouvrages, que les malheurs publics pendant la guerre n'avoient pas permis d'entretenir, ...” In diezelfde memorie van 1787 wordt verwezen naar de oprichting van de *“Grande Compagnie de Pêche à Nieuport”* in 1727. Dit zou de aanleiding worden om verbeteringswerken uit te voeren aan de haven : de Staten van Vlaanderen deden werken uitvoeren aan de haven, de regering liet de kaaien herstellen, nieuwe privileges werden toegestaan, voordelen en vrijstellingen... In dezelfde geest wordt door de Oostenrijkse keizer een *“Règlement général pour les ports de Nieuport et d'Ostende”* uitgevaardigd op 31 maart 1770, met als gevolg dat ook de plaatselijke reders hun inspanningen (investeringen in de visvaart) verhoogden. In 1770 werden aldus beide constructies aan het havenhoofd verder uitgebreid. Een verdere vermelding van de hernieuwde interesse in de haven is de melding dat men in maart 1777 begonnen is met het maken van een nieuwe dijk lopende van *“d'oude en gebroken Westsluys tot aan het fort den Vierboet tot groot gerief der in en uytkommende schepen en chaloupen deser haeven”* De ironie van het lot was dat er tussen de Staten van Vlaanderen en de stad een discussie ontstond wie de kosten van de werken zou betalen én daar bovenop bleek spoedig dat de aanleg van de dijk aldaar, de verzanding van de haven nog verhevigde ! Het meest hoopgevende was evenwel het bezoek – in hoogsteigen persoon – van keizer Jozef II aan de stad en zijn haven. Dit vond plaats op 11 juni 1781. Johannes Rybens geeft in zijn *“Beschrijving der stad en haven van Nieuport”* een mooie beschrijving van dit bezoek aan de haven. Op te merken valt dat hij dit bezoek dateert op 22 mei en niet op 11 juni 1781 zoals opgesteld in de memorie ! *“ (de keizer) ... is vertrocken naer de vesten der stad, altijd gevolgt door d'heere Basilius Van den Abeele en het magistraet, gekomen sijnde aen het Brussche sas is gestapt in den boot ten desen sijnde klaer gemaekt met kussens om op te zitten heeft het kussen dat voor hem lag weg geworpen en op de banc bloot gaen zitten, is alsoo geroeijt in den boot door vier schippers vertrocken naer buyten tot tegen de zee. Daer was bij den keijser in den boot denselven heer Abeele , den Enginieur der stad, met de kaerte der haevent, die hem alles aen toonde. Het magistraet was in een anderen boot die hem opvolghde. ...”* En om dit alles nog mooier te maken kwamen ook de nieuwe Gouverneur-Generaal , Marie-Christine van Oostenrijk, zuster van de keizer, en haar echtgenoot Albert van Saksen-Tesschen. Dit zou volgens Rybens gebeurd zijn op 2 september 1781, volgens de memorie op 27 augustus !

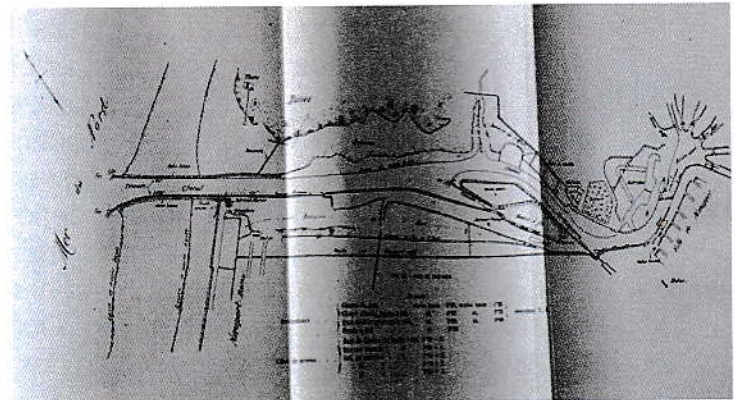
De kwestieuze "Mémoire" wordt ondertekend door "les Négocians et Armateurs de Nieuport, à la Pêche Nationale des Pays Bas", vertegenwoordigt door Deken J.F. Rouzée, A. Vroome en B.F. Van den Abeele, hun vertegenwoordigers. Rybens nooteert verder dat "men over niets anders sprak dan dat er veel veranderingen te verwachten waren". In de praktijk was er evenwel niet veel van vast te stellen. Immers oorlogen van de keizer met Duitsland, de reorganisatie van de bestuursorganen in Vlaanderen, de afschaffing van de kloosters, enz. brachten evenwel een sfeer van revolutie in het land! En zo stevenden we af op de Franse Revolutie! Via de geschriften van de Franse generaal Vandamme en de verslagen van Rybens kunnen we afleiden dat de haven steeds enkel kon in- of uitgevaren worden bij hoog water. Dit zou ook de aanleiding zijn voor de vele Franse emigranten die in Nieuwpoort verbleven bij de aanval van Fransen in 1794, dienden te wachten tot hoogwater om de stad per boot te verlaten, evenwel te laat om de revolutionairen te ontvluchten met als gevolg : de dood voor alle opvarenden ! Met de nieuwe overheden diende men niet veel goeds te verwachten: de talrijke oorlogen van Napoleon vereisten regelmatige opeisingen van scheepslui en maakten onze industrie alleen maar meer kapot ! Veel (oudere) vissers raakten zonder werk en de weinige die nog konden uitvaren zagen hun mogelijkheden nog beperkt door talrijke onderrichtingen van de Franse kustcommandant. Een van de weinige gekende statistieken toont aan dat in 1802 Nieuwpoort nog 13 kleine sloepen telde en 21 schepen. De daaropvolgende Hollandse periode vertoonde evenmin veel interesse in de verbetering van de haven. Wel werd het systeem van premies ingevoerd waardoor een zekere heropleving van de visserij aan de kust kon waargenomen worden, dit vooral door de vaart op kabeljauw.

De 19 eeuw

Na de onafhankelijkheid van België moest men in de praktijk wachten tot aan het midden van de 19e eeuw vooraleer effectief wordt gewerkt aan de verbetering van de toegang der haven. Immers sinds enkele jaren was men zich bewust dat de problematiek van de Vlaamse havens eigenlijk geen lokaal probleem was, maar een probleem dat zich in feite voordeed in vele landen, alhoewel de oplossing dikwijls individueel (haven per haven of per kust) diende uitgewerkt.

Reeds op het einde van de XVIIIe eeuw en het begin van de XIXe eeuw – onder Napoleon – had de Franse ingenieur-hydrograaf Beautemps-Beaupré een zeekaart opgemaakt voor de regio

tussen Gravelines en Oostende. Later volgden Nederlandse kaarten, en tenslotte rond 1879 en 1880 Belgische kaarten opgemaakt door luitenant - ter zee Petit. Koning Leopold II was dan ook een studie genegen waaruit zou blijken welke de beste oplossing zou zijn voor de havens van onze kust. Aldus schreef hij in 1881 een wedstrijd uit, met een prijs van 25.000 franken, met als onderwerp : "Des moyens d'améliorer les ports établis sur des côtes basses et sablonneuses comme celle de la Belgique". Deze wedstrijd was eveneens geïnspireerd door het feit dat enerzijds de toegang tot de kusthavens diende te verbeteren, rekening houdend met de toenemende tonnenmaat der schepen en anderzijds de wens om de havens concurrentieel te houden met het buitenland gelet op de ontluikende industrialisatie van de Europese landen. 57 memories werden voor deze prijs ingediend. Vijf hiervan werden door de jury als "supérieur" beschouwd. Onder hen de memorie van een zekere de Maere-Limnander, de promotor van de haven van Heist (Zeebrugge), en de memorie van de latere winnaar ir. De Mey die eigenlijk meende dat de beste oplossing voor een veilige haven in Nieuwpoort lag en aldus voorstellen deed om de zogenaamde "Grote Doorsteek" voor Nieuwpoort te realiseren, te samen met andere exploitatiewerken! Hier verder op in gaan zo ons evenwel te ver leiden. Bekijken we daarom eens van dichtbij hoe de Nieuwpoortse haven er rond 1880 uitzag.

Plan van de haven kort na 1880 (De Zuttere).

In 1869 had de regering reeds een eerste maatregel genomen om de toegang tot de haven te verbeteren door het verlengen van de oostelijke constructie en tevens te voorzien van een "musoir". Vervolgens werd een nieuwe westelijke constructie aangelegd vanaf 1868 en beëindigd in 1873. Ir. De Mey geeft in zijn studie nogmaals duidelijk aan welke de oorzaken zijn van de verzanding van onze kusthavens: de stroming van de zee, het effect van de golven en tenslotte de windrichting. De stroming stuit op de staketsels en veroorzaakt draaiingen waarbij het zand neiging heeft zich naar te zetten in de hoeken

van de opgerichte constructies of voor de ingang van de haven. Ook de invloed van de wind is meer dan duidelijk : men ziet in perioden van droog weer en sterke wind, het zand over het strand waaien. Dit alles veroorzaakt nog de versterking van de accumulatie van het zand in en rond de havenhoofden. Het is evident dat men zocht naar oplossingen om deze nefaste invloed van het zand te weren. Een eerste oplossing werd reeds lang aangewend in verschillende havens : de opvang van het water van de achterliggende rivieren om dit volume te laten lossen bij laag water opdat het geweld van dit "schuren" de dagelijkse aanwas van het zanderig depot, opnieuw zou verwijderen. Dit systeem voldeed evenwel in veel havens slechts minimaal : in de onmiddellijke nabijheid van de lozing van deze waters werd een positief resultaat bekomen, maar de invloed van dit schuren bereikte nooit het havenhoofd, temeer daar het verloop van de haven dikwijls zeer bochtig was, wat elk effect teniet deed. In een tweede fase bedacht men een echte spuikom, waarbij het water via een sluis werd opgehouden en waarbij een krachtiger verval van het water mogelijk werd gemaakt om de eigenlijke haven te spuien.

Dit systeem werd in Oostende aangewend. Volgens ir. De Mey volstond te Nieuwpoort het volume water dat via de zes sluizen uitmondt in de achterhaven kon geloosd worden, evenwel om de diepte van de haven te handhaven. Hij meent tevens dat de diepte van de haven ongeveer stabiel blijft, ondanks het feit dat men geen artificiële maatregelen heeft genomen. Ir. De Mey herinnert verder aan het feit dat er grote werken werden uitgevoerd sinds twee grote overstromingen in het bekken van de IJzer zich hadden voorgedaan, te weten in het jaar 1872 en in december 1880 waarbij de Langebrug in Nieuwpoort werd verwoest. De daarna uitgevoerde werken tot het herstellen van de dijken en het uitdiepen van het Lokanaal en het kanaal naar Veurne hadden als resultaat dat de afvoer van de wateren onder controle werd gebracht. Ook werden later enkele sluizen totaal vernieuwd. Deze maatregelen bleken inderdaad voldoening te schenken wanneer in december 1882 - januari 1883 er opnieuw grote neerslag was, zonder grote overstromingen te veroorzaken. Te Nieuwpoort daarentegen werd een zogenaamde "vlotkom" gebouwd ten behoeve van de plaatselijke vissers. Deze bevond zich op ongeveer 1 km van de stad, aan de linkerzijde van de haven en had een oppervlakte van ongeveer 1,5 ha. De toegang gebeurt via een sluis met een breedte van 15 m. De muren van de vlotkom zijn verhard met een maximale diepte van ongeveer 3 m onder het laagwater niveau en een maximale hoogte van

7 m (of 4 m boven het waterpeil). De vlotkom is aan de oostzijde voorzien van een staketsel van 295 m lengte. De diepte is hier ongeveer 1,25 m bij laagwater. Het gebouw van de loodsboot bevindt zich eveneens ter hoogte van deze sluizen. De bedoeling van deze vlotkom was in eerste instantie dat de vissersboten niet meer dienden aan te leggen op plaatsen waar ze moesten wachten op hoogwater om opnieuw te vertrekken. Dit was wel het geval aan het staketsel van Nieuwpoort-Bad waar de kleinere garnaalsloepen van Oostduinkerke en Koksijde gewoonlijk aanlegden op een plaats die bij laag water droog kwam te liggen. In 1888 was de toegang tot de haven bij lage tij nog steeds amper 0,50 m! Dit betekende dat in periode van grote droogte de toegang gedeeltelijk verhinderd was door het zand !

Bij hoogwater was er een strook van 30 à 50 meter breed met een diepgang tot 1,50 m. Enkele gedeelten in het centrale stuk van de haven hadden een diepte welke varieerde tussen 0,75m en 2,50 m. Deze diepgang aan het havenhoofd was duidelijk onvoldoende omdat de sloepen een steeds grotere diepgang kregen. Ook het feit dat er veel sloepen met zeilen waren die veel manoeuvres vereisten, maakten de toegankelijkheid meer dan moeilijk. Er bestond duidelijk een noodzaak om andere en betere oplossingen te vinden. En die meende men te vinden in het buitenland waar zich dikwijls dezelfde problemen voordeden en waar men experimenteerde met al dan niet realistische oplossingen. Zo probeerde men in Duinkerke, in de jaren 1880, een systeem uit waarbij een soort "mobiel staketsel" met een lengte van 300 m aan het hoofd van het oosterstaketsel werd neergelegd op de bedding van het kanaal. Twee uren voor laag water werd "het systeem" opgelicht en men bracht het voor het oosterstaketsel, waar het werd verankerd, met de bedoeling de neerslag van het zand op te vangen. Niet minder dan 150 man waren vereist om het ganse maneuver uit te voeren! Het systeem werd een 10-tal jaren toegepast in Duinkerke waar het maximaal 5 à 6maal per jaar werd toegepast en waar het slechts operationeel was indien de diepte van het water niet meer dan 1 meter bedroeg ! Dat dit systeem niet naar behoren functioneerde, moet men er niet bij vertellen ... Ook Boulogne en Calais bleven niet achter in het uitproberen van inventieve oplossingen. Een zekere Bergeron had voor het probleem ook een oplossing bedacht : men zou buizen plaatsen op de plaatsen waar de zandophopingen onder water het hoogst waren en men zou door deze buizen lucht blazen opdat het zand zou oplichten en dat zand zou met de golven afgevoerd worden.

Door een groot aantal buizen aan te brengen zou zich aldus een zandvrije zone vormen in het kanaal ! De lucht zou ingeblazen worden via machines, aan te brengen op de staketselhoofden. De vraag bleef echter : indien de openingen van de buizen naar boven worden gericht zullen deze snel verstopt worden door zand – richt men de gaten naar onder dan zullen ze even snel dichtslibben ! En zoals men zegt “ *regent het in Parijs, dan druppelt het in Brussel*”.

Waarom dus niet te Nieuwpoort eens experimenteren?

Aldus werd het volgende systeem uitgeprobeerd. Een stoomboot met schroef, ongeveer 20 m lang, 4,80 m breed en 2,40 m diepgang en met een paardenkracht van 30 pk trekt een soort kader dat achter de boot is aangebracht. Het is ongeveer 3,00 m breder dan de boot. Dit kader wordt uitgerust als een soort landbouw eg of rakel waarbij de messen een inclinatie hebben van 30°, 28 cm breed zijn en 10 cm dik. De bedoeling is dat ze het zand losmaken. Wanneer de eg is neergelaten en het zand is losgewoeld, wordt er door middel van flexibele buizen lucht geperst zodat het zand zou opwarrelen en via de golven op een natuurlijke wijze zou worden meegevoerd in zee. Dit experiment bracht evenmin resultaat. De kracht van de ingeperste lucht was onvoldoende en het omgewoelde zand was te zwaar om langere tijd in suspensie te blijven om door de golven afgevoerd te worden. Ook gingen de messen onvoldoende diep in het zand zodat ze in feite slechts een minimaal gedeelte van de bovenste zandlaag omwoelden, waardoor elk effect verloren ging ... Men ging aldus spoedig beseffen dat er maar één oplossing was : eenvoudig weg het overtollige zand weg nemen via het baggeren! En sinds de uitvinding van de stoommachine kwam deze werkwijze – om de goede term te gebruiken – in een stroomversnelling ! Aldus kwamen er verschillende baggersystemen op de markt : baggeren met bakken, baggeren met een lepelsysteem, of nog met aanzuiging. In maart 1888 vonden in Nieuwpoort aan de ingang van de haven, de eerste baggerwerken plaats . Deze werden uitgevoerd door het baggerschip *Aurore II* volgens het systeem van het baggeren met aanzuiging. Dit bestaat er in dat op een door een schroef aangedreven schip, een stoommachine is aangebracht waarbij zand en slijk worden aangezogen op een diepte van 0,40 à 0,50 m onder de zeebodem . Dit slijk wordt geleid naar het moederschip en opgevangen in grote kuipen die voorzien zijn van uitlaatkleppen. De aanzuigingsdiepte is evenwel beperkt tot deze diepte, anders kan het

schip niet meer vooruitkomen en vormt er zich een soort trechter waarbij naar de pompen meer water wordt aangevoerd dan slijk. De *Aurore II* is reeds operationeel geweest in Oostende tussen 1882 en 1887. Het is een schip, aangedreven door een schroef en volledig in ijzer. Het is 36 m lang, 8,60 m breed en heeft een diepgang achteraan van 2,45 m leeg en 3,50 m geladen. In de lengte is het schip onderverdeeld in drie compartimenten : een vooraan ten behoeve van de bemanning, tevens voorzien van waterreservoir en voorraadruimte. Het middelste gedeelte dient als opslagruimte voor het aangezogen zand en slijk. Het derde gedeelte tenslotte bevat de stookketel, de machines en de pompen. De luchtkamers aan alle zijden van de opslagruimte zijn onderverdeeld in gelijke compartimenten. De machines hebben een kracht van 160 pk en verbruiken ongeveer 180 kg kolen per uur ! In de maand september 1888 had men in Nieuwpoort reeds 88.832 m³ zand opgezogen, waarvan 77.881 m³ juist buiten de haven en 10.951 m³ tussen de staketsels. De werken werden uitgevoerd tegen een forfaitair tarief van 0,788 fr per m³. De opgezogen specie werd 7 km verder in zee geloosd. Vervolgens vonden nog drie aanbestedingen plaats – tegen een prijs van 0,527 fr /m³. Aldus werden nog 543.635 m³ verwijderd voor de haven en tussen de staketsels. Sindsdien maakt het onderhoud van de haven van Nieuwpoort via het baggeren, deel uit van de werken die voorzien zijn tot onderhoud van de Belgische havens. In oktober 1893 wordt een nieuwe opmeting gedaan van de toegangsdiepte voor het havenhoofd en deze tussen de staketsels. Hieruit bleek dat in de loop van 5 ½ jaar baggerwerken, er een volume van 577.000 m³ werd verwijderd. Anderzijds blijkt ook dat er nieuwe afzetting van zand gebeurt vanaf het strand of zandbanken. Deze aanwas wordt geschat op ongeveer 60.000 m³ per jaar, wat te samen inhoudt dat men een effectieve verwijdering van ongeveer 250.000 m³ door baggeren kan aantonen. Ook is er een jaarlijkse aanwas van zand tussen de staketsels waarvan de hoeveelheid op 20.000 m³ mag geraamd worden. Als resultaat kan gesteld worden dat de toegangspas juist voor de havenhoofden permanent een diepte van 2,50 m behoudt. Nochtans kunnen zware stormen deze cijfers aanzienlijk veranderen. In het kanaal zelf varieert deze diepte tussen 0,75 m tot 2,50 m. Ir. De Mey concludeert dan ook dat het baggeren van een jaarlijks volume van 80 à 100.000 m³ voldoende moet zijn om – samen met het schuren via de sluizen in de achterhaven - de diepte aan de ingang van de haven te handhaven. Terloops wordt er ook gewezen op de snelheid waarbij de verzanding gebeurt aan onze kust. Hij verwijst hier

naar de bouw van de nieuwe vlotkom . De toegang tot deze kom werd aangelegd via een keerdam en met behulp van het baggeren. De bodem werd gesteld op -2,90 m tov het laagwater niveau. Evenwel, drie maand later mat men in de kom nog slechts -1,80 m ! Dat betekent een aanwas in drie maand van 1,10 m of 0,37 cm per maand ! Alhoewel deze aanwas vermindert moet men rekening houden om de vlotkom ook te baggeren voor een volume tussen 30 à 45.000 m³ /jaar !

Project voor de toekomst

In zijn memorie herhaalt ir. De Mey zijn project voor de toekomst : de haven van Nieuwpoort is het meest gunstig gelegen om schepen van grote tonnage te ontvangen en het is dus aangewezen hier de nodige werken uit te voeren die de realisatie van een grote haven mogelijk maken! Een greep uit zijn suggesties : de diepte van de toegangspas naar de voorhaven (in zee) bedraagt zes meter, daar waar de eigenlijke toegang tot de haven momenteel 2,50 m diep is. Men zou deze moeten uitdiepen tot de diepte van de voorhaven en deze diepte ook verwezenlijken binnen het eigenlijke kanaal. Eveneens zouden de staketsels moeten verlengd worden tot aan de voorhaven. Het verlengen van de staketsels zou volgens hem geen negatieve invloed hebben op de toegangsmogelijkheden tot de haven. Hij meent verder dat, eens de toegangsdiepte op -6m is gebracht, het jaarlijks te baggeren volume niet veel meer zou moeten zijn dan hetgeen vandaag gebeurt (in 1885). Tenslotte suggereert hij een groot aantal te nemen maatregelen om de haven uit te rusten : aanleg van een nieuwe vlotkom in de nabijheid van de stad met een lengte van 90 m, , aanleg van een vlotkom ten behoeve van de vissers in de nabijheid van de voorhaven, de realisatie van twee spuikommen waarvan een met een oppervlakte van 60 ha achter het sluizencomplex van de achterhaven, enz. We kennen allemaal het vervolg . Van deze grootse plannen is, zoals men weet niets terecht gekomen. De politiek koos voor de realisatie van het project van Maere-Limnander in Zeebrugge ... Koning Leopold II verkoos Oostende als zijn "*pieds à terre*" en investeerde er. Nieuwpoort bleef verweesd achter ! Geen investeringen, niets .. tussen 1885 en 1914 . En dan kwam augustus 1914 ...

Freddy Beun

Bibliografie

- Ir. B. Cox – Vanden tocht in Vlaanderen - 1986
- De Zuttere Ch. – Enquête sur la pêche maritime en Belgique - 1909

- Ir. De Mey P. – Etude sur l'amériolation et l'entretien des ports et plages de sable – 1894
- Heemkring Bachten de Kupe – Beschrijving der stad en haven van Nieuport in het graefschap Vlaenderen- deel I – 1966
- Tentoonstellingscatalogus "De havens aan de kust en het zwin" 1986
- Recueil des représentations, protestations et réclamations faites à S.M. Impériale par les représentants et Etats des Pays Bas Autrichiens - 1787

Archief 1

Proces-verbaal 8 januari 1564

Wat is er gebeurd ?

Hansken Nuens is ontsnapt uit de gevangenis van het kasteel te Nieuwpoort. Hij was door de baljuw van Nieuwpoort opgehaald uit de gevangenis te Leper op 17 oktober 1563 op last van de Raad van Vlaanderen. Hij kwam op 18 oktober in Nieuwpoort aan.

Omdat hij "*schandeleuse liedekens sanck*" in de gevangenis bij de Grote Kruisstraat (Langestraat) is hij op advies van de baljuw en akkoord van de schepenen naar de gevangenis van het kasteel van de hertog van Aarschot ... waar vroeger Franssen gevangen hebben gezeten (sic).

Hij werd daar 's avonds gebracht door de baljuw en twee wethouders, in een "*ghevauteerden torre*" waarbij de sleutels werden gelaten bij de cipier Anthoenis Vastenavont ...

Zes of zeven dagen nadien werd de gevangene door een breuk in de muur van de gevangenis eruit bevrijd, met een boot, die via de haven in het vestingswater was gehesen.

De wethouders van de Raad van Vlaanderen hadden bevolen met een brief van 4 augustus (of 4 oktober) dat Hansken Nuens moest berecht worden. Er was eerst bezwaar gemaakt door de baljuw van Nieuwpoort ... omwille van de extra kosten.

Opmaak van het proces verbaal

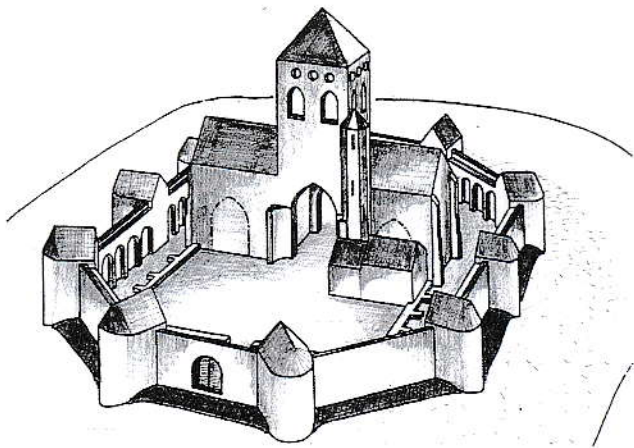
Villen January LXIII (8 januari 1564 n.s.)
CRIMINELE ENQUÊTE

De procureur-generaal namens de Raad van Vlaanderen te Gent is Jacob Hessele.

Te Nieuwpoort is François Frederick, burgemeester Jan Bale, François Dherde, Jan vande Walle, Antheunis Masacre, Pieter Reynier zijn de schepenen. Marten Adriaens is griffier en messire Jan Ogiers, pensionaris.

De procureur-generaal van Gent kwam met een grootscheepse "*kettertocht*" op plaatsbezoek in Nieuwpoort op 8 januari 1564 (n.s.). Hij was reeds in Nieuwkerke, Belle, Hondshoote, Sint-Winoksbergen, Duinkerke, Kassel en Ieper geweest. Jacob Hessele (506-1577) afkomstig van Nieuwkerke kende de streek en was samen met Pieter Titelmans een "*onverbiddelijke ketterjager*".

De burgemeester, schepenen Jan Bale, de castelein ofte conchiërge van 't kasteel en de cipier Antheunis Vastenavont hebben de procureur geleid naar het kasteel.

Naar J. Termote

Het kasteel is afgesloten met een poort en een ophaalbrug en ook van achter met gelijke poort en brug ...

De conciërge getuigt dat elke nacht de bruggen worden opgehaald.

De procureur ging kijken "*achter an de kuekene*" waar de gevangene uitgebroken is uit de toren. Daar was een sterke dubbele deur voorzien van sloten en een ijzeren baar. Die toren heeft grondvesten van het kasteel en het water staat "een panne" lager dan waar de gevangene lag. Dat water is daar anderhalve vadem breed en diep.

[2,7 m of 9 voet]

De gevangene werd eruit geholpen doorheen een

gat in de torenmuur, die daar vier voet dik is [1,2m]. Men heeft de procureur ook geleid langs de vesten, langswaar een boot vanuit de haven is gekomen, om over de dijk te zijn getrokken. In diezelfde boot heeft men steengruis en stenen gevonden ...

Bij navraag was de gevangene niet geboid - gezien de sterkte waarin hij was opgesloten (sic).

De uitbraak is gebeurd tijdens de nacht bij een groot onweer zodat de conciërge die alléén sliep, achter de toren er helemaal niets van gehoord heeft, zoals hij zegt ...

Men had ervaring

Door bestorming van de gevangenen te Ieper, Grevelinge, Diksmuide en Hondshoote slaagde men erin gevangenen te bevrijden. Grote manifestaties gingen door op het marktplein van Doornik en Armentiers. Enkele protestanten werden net voor hun terechtstelling in Valenciennes gered ...

De straat had het niet begrepen op de bemoeizucht van de speciale procureurs.

Waarom te Nieuwpoort ?

Hansken Nuens was afkomstig van Noortberquin (Vieux-Berquin) kasselrij Kassel.

De baljuw van Noortberquin was aangemaand door de officiaal [geestelijke procureur] van Doornik om Nuens aan te houden voor het geestelijk hof te brengen. Dat bleef zonder gevolg.

In de zomer van 1563 werd Nuens dan toch aangehouden en opgesloten in Ieper. Hij had in zijn bezit "*diverssche brieven adresserende an zekere heretique vertrocken in Inghelant*".

De Raad van Vlaanderen had beslist dat om Nuens niet in Ieper, maar in Nieuwpoort te berechten en schreef in die zin een brief op 4 oktober 1563.

Het Hof in Gent achtte dat beter omdat men Nuens in Nieuwpoort had aangehouden met zijn pak brieven.

De baljuw en wethouders van Nieuwpoort lieten dat aanslepen, want ze vonden het te duur hem te gaan halen. Bij een nieuwe aanmaning ging men op 17 oktober dan toch. 's Anderendaags werd hij opgesloten in de piepkleine lokale gevangenis toebehorend aan de toenmalige burggraaf Filips III van Croÿ, hertog van Aarschot (1526-1595).

Nieuwpoort telde toen, volgens de pastoor Vincent Pauwels zo'n 2000 communicanten, dus wellicht 3-4000 inwoners ...

De wethouders zagen het probleem en lieten de gevangene bij valavond door de baljuw en twee schepenen overbrengen in de gewelfde ruimte onder de toren, achter de keuken van het kasteel.

De sleutels werden toevertrouwd aan Antheunis Vastenavont. Voor de rest was er geen bewaking over dag of 's nachts "*anneghezien de steercte vande plaetse*". De gevangene was daarom niet geboeid.

Na enkele dagen, in de nacht van 23 op 24 oktober 1563 kwamen strijdbare calvinisten hem bevrijden door een gat te kappen in de muur van de versterkte toren. Daarvoor hadden ze met een boot vanuit de haven, over de stadsdijk heen, in de slotgracht moeten naderen tot tegen de kasteeltoren.

Menselijke en goddelijke majesteitsschennis viel toen onder de naam van "*ketterij*". De procureur was verantwoordelijk om informatie over kettters te rapporteren aan de Raad van Vlaanderen en de goederen te confisceren voor de schatkist.

Hij zou ook de expert blijken voor de vonissen tegen de graven Egmont en Horne in 1568 op last van hertog van Alva.

Het calvinistisch stadsbestuur van Gent nam daarvoor wraak en op last van François vander Kethulle, heer van Ryhove, werd Jacob Hessele op 4 oktober 1578 op gruwelijke wijze gefolterd en opgehangen in Sint-Denijs-Westrem, buiten Gent, op weg naar Kortrijk.

De calvinisten die Nuens hielpen bevrijden, kwamen op last van Jacob de Buyzere, afkomstig van Hondegem, maar actief in Sandwich. Die stuurde Hans Broiteur (uit Steenwerk) om Hansken Nuens te bevrijden in Nieuwpoort.

Ze hadden reeds zo'n exploten verricht vanuit Sandwich. Jan Hacke was op 6 november 1561 bevrijdt in Mesen en Willem Damman uit zijn cel in leper op 12 mei 1562 !

Het valt aan te nemen dat Hansken Nuens met zijn bevrijders mee, is vertrokken naar Sandwich ... en dat hij zelfs later een hand heeft gehad, om in Rupermonde een poging te doen in 1564 om Jan Hendrickx te bevrijden. (zie de archiefkrant jg. 5/3) Deze laatste was reeds in de lente van 1562 een tijd opgesloten in Nieuwpoort op verdenking ... maar na zijn vrijlating in juni 1564 weer opgepikt en had zich nadien sterk gecompromiteerd.

J. Decavele Biekorf 2015 / 4 "Calvinistische strijdbaarheid in het Westkwartier, 1561-1564".

red. G. Demerre

Politiek

Nieuwpoort in de Kamer 1883-1884

Het was niet de enige keer dat de haven van Nieuwpoort op hoog niveau ter sprake kwam in de 19e eeuw, maar gedurende de legislatuur 1883-1884, was het niemand minder dan Adolphe le Hardÿ de Beaulieu, die het opnam voor de haven van Nieuwpoort.

Jean-Adolphe-François-Gustave-Frédéric-Marcel le Hardÿ de Beaulieu (1814-1894)

Hij was de zoon van een Franse advocaat, Marcel le Hardÿ, die na 1814 verkoos om in België te blijven.

Adolphe trouwde met Marie-Anne Verhaegen, dochter van volksvertegenwoordiger Pierre Verhaegen, medestichter van de ULB (Université libre de Bruxelles).

Hij promoveerde tot doctor in de rechten aan de ULB en studeerde vervolgens voor ingenieur aan de École Centrale in Parijs. In 1838 trok hij naar de Verenigde Staten, waar hij zijn studies verderzette. In 1845, na de dood van zijn vader, kwam hij terug naar België.

Als links-liberaal en lid van de vrijmetselaarsloge Les Amis Philanthropes, was hij van 1860 tot 1863 provincieraadslid voor de provincie Brabant. In 1863 werd hij verkozen tot liberaal volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Nijvel en vervulde dit mandaat tot in 1884. Van 1880 tot 1884 was hij ondervoorzitter van de Kamer.

> Een zgn. links liberaal in de 19e eeuw was een progressief politicus. Omdat de officiële kerk, Rome dus, toen huiverig stond tegenover alle moderniteit, was een groot deel van de katholieke zuil in die eeuw "*conservatief*" en volgzaam. Alleen de bemiddelde klasse had toen stemrecht en dus

werd politiek bedreven door een begoede minderheid.

NIEUWPOORT

De vertegenwoordiger in de kamer voor Nieuwpoort, was **Leon-Ghislain-Prudence Visart de Bocarmé** (1837-1900) die militair was geweest. In 1855-56 volgde hij de opleiding in de Militaire School en werd in 1862 luitenant. Hij meldde zich als vrijwilliger aan voor het regiment keizerin Charlotte dat van 1864 tot 1867 in Mexico het wankele keizerrijk van Maximiliaan en Charlotte (dochter van Leopold I) vergeefs poogde te redden. Hij gedroeg er zich moedig tijdens gevechten en werd tot majoor gepromoveerd. Bij zijn terugkeer nam hij opnieuw dienst in het Belgisch leger, maar met de graad van kapitein en nam in 1869 ontslag, het jaar dat hij trouwde.

Het jaar daarop werd hij verkozen als katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Veurne en zou tot aan zijn overlijden regelmatig herkozen worden. Gedurende enkele jaren was hij ook raadslid en schepen te Alveringem.

Hij probeerde de nodige ijver aan de dag te leggen als het ging over de waterhuishouding in deze streek en dus de haven van Nieuwpoort uit zijn district. Hij had toen (ervaring ?) meer aandacht voor de taaltoestanden in het leger ... maar daarbij blijkbaar niet genoeg invloed.

En als het over nationale bekommernis voor havens ging, dan zat naast hem zijn broer uit Brugge!

BRUGGE

Amedée-Charles-Louis Visart de Bocarmé (1835-1924) was volksvertegenwoordiger en burgemeester van Brugge .

Deze Visart werd een eerste maal tot volksvertegenwoordiger verkozen op 12 januari 1864, maar kort daarop even niet herverkozen. Op 9 januari

1868 werd hij echter opnieuw verkozen, nadien telkens herverkozen. Hij zetelde tot en met 25 november 1923.

Tijdens deze lange periode speelde hij geen hoofdrol . Zijn voornaamste parlementaire activiteit bestond erin op te treden als pleitbezorger voor de Brugse belangen.

En in Brugge had men dromen voor een zeehaven, een herinnering aan het succesverhaal uit de Middeleeuwen !

In het parlement was het amusant voor de oppositie, twee katholieke volksvertegenwoordigers, broers dan nog wel, tegenstrijdige belangen te horen behartigen, als het ging voor financiering van haveninfrastructuur.

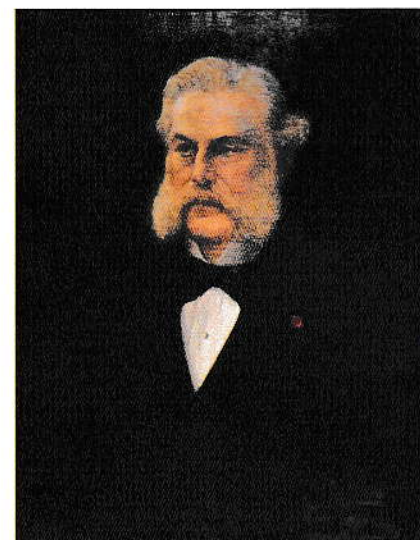
"Quand le renard prêche la passion, Berger garde les moutons!" noteerde *"La Patrie"* in Brugge.

Maar er was nog een kandidaat ...

OOSTENDE

Daar was er een liberale pleitbezorger!

Charles-François-Fidèle Janssens (1822-1887) was er burgemeester.

Zowel langs vaders- als moederskant waren er familieleden politiek actief. Zijn vader was van 1842

tot 1844 en van 1848 tot 1861 gemeenteraadslid van Oostende en zijn grootvader langs moederskant was tijdens het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden vrederechter en eveneens gemeenteraadslid van Oostende.

Janssens promoveerde tot doctor in de rechten en was actief als advocaat in Oostende.

In november 1851 werd hij voor de katholieken en vanaf 1854 de liberalen verkozen tot gemeenteraadslid van Oostende, waar hij van 1852 tot 1863 schepen van Openbare Werken was.

De haven was natuurlijk zijn bekommernis !

Hij nam ontslag om griffier te worden tot 1872. Werd weer verkozen en volgde in 1882 de overleden Jean Van Iseghem op als burgemeester van de stad.

Van 1850 tot 1882 was hij bovendien provincieraadslid van West-Vlaanderen. In maart 1882 werd hij volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Oostende, eveneens ter opvolging van Van Iseghem, tot 1884.

Epiloog

Tussen deze politieke zwaargewichten met lokale belangen, in een zee van liberalen in de kamer, had Nieuwpoort geen politicus met lokale wortels zoals die van Oostende en Brugge. Het was dan nog een edelman uit Brabant die het voor deze haven opnam : maar omwille van zijn technische en economische inzichten ...

De sluizen van de Ganzepoot waren voltooid. De grote plannen voor de haven zaten vanaf 1898 in de mappen. De budgetten waren beloofd in 1913. Op 25 mei 1914 kwam een verlossende telegram uit Brussel : De "*Grote doorsteek in de haven kan beginnen*".

Op 3 augustus 1914 was het oorlog.

Vier jaar later was Nieuwpoort een ruïne zonder mensen. Droom voorbij.

Jozef II in de Nederlanden 1781

De Zuidelijke Nederlanden vielen na 1713 de Habsburgse vorsten van Oostenrijk ten deel, want Engeland, Frankrijk en de Verenigde Provinciën (met kerngebied Holland), hadden dat beslist.

Aan de zuidelijke grens met Frankrijk lag er een gordel met versterkte barrière-steden waar 12 000 Hollandse soldaten op 'onze' kosten waren gelegerd. Dat was verloren geld ... want in 1744 walsen de Fransen over de barrièresteden heen. Ook Nieuwpoort viel in 1745 aan de Fransen. Het was van 1489 geleden dat een vreemd leger dit stadje na een beleg had kunnen overheersen.

[Uitzondering : tussen 1700 en 1713 lag er in Nieuwpoort wél een Frans garnizoen...]

Vier jaar later werd er vrede gesloten tussen Frankrijk en Oostenrijk. Dat werd bezegeld door een huwelijk van de Franse Louis XVI met de Habsburgse Marie-Antoinette.

De broer van deze laatste, Jozef, had aan zijn 24 jaar de keizersmantel om zijn schouders gekregen. Zijn moeder Maria Theresia hield alle staatszaken in handen en haar broer Karel van Lorreinen was haar vertegenwoordiger in Brussel tot 1780.

Jozef II was toen 39 jaar en geloofde niet meer in sprookjes.

Wat hij meende te weten van de verre Nederlanden was, dat het een aristocratische staat was van grondbezitters, prelaten en rijke burgers. Ze bediselden onder elkaar alles : wetten maken, rechters benoemen, politie organiseren, belastingen innen ... waarvan een deel werd doorgestort aan Wenen.

Jozef II was volgens zijn moeder een gevaarlijk revolutionair. Hij had inderdaad de "*verlichte*" auteurs gelezen en wou grootse hervormingen doorvoeren. In de Nederlanden werd er druk vergaderd om feestbanketten en luisterrijke ontvangsten te organiseren voor de keizer. De "*Blijde Inkomst*" was een middeleeuws ritueel bij de eerste kennismaking met een nieuwe vorst.

Jozef II verbood alle officiële vieringen en plechtige ontvangsten. Hij liet dat aan zijn andere zus Marie-Christine en haar echtgenoot Albrecht van Saksen-Tesschen over, die de nieuwe landvoogden waren.

Dikwijls incognito bracht de vorst het protocol in de war. In Namen arriveerde hij om half zes 's morgens, toen de stadspoorten net opengingen en de notabelen nog sliepen. In Brussel joeg de schildwacht hem weg, toen hij aan het Warandepark aan het hek wrikte. In Menen werd hij om zes uur door het bestuur ontvangen. In Leuven liet hij de rector

van de universiteit niet uitspreken en liet verkondigen dat iedereen die een klacht had, die kon melden.

Hij kreeg er 3500 en las ze allemaal. Als ze aandacht verdienden, gaf de keizer ze code A mee, waarna de lokalen besturen ze moesten opvolgen.

Op weg naar Duinkerke

“Op den twee en twintigsten mej is alhier gearriveert Joseph den tweeden van dien naem keijzer van Roomen, koning van Hongarien en Bohemen, en graeve van Vlaenderen zoone van willent Maria Theresia die alhier is gekomen sijn land besouken. Hij is gekomemen van Iper tot Veuren al waer hij heeft gelogeert, en des morgens ten seven euren vertrocken van Veurne den weg nemende naer dese stad, heeft sijn gevolg vooren gesonden, en hij met sijn voiture is vertrocken naer Duijkerke, gants onbekent, in welke stad rond gewandelt hebbende is gekomen op de caeije, heeft gevraagd aen een borger die stad dat hij hem zoude aen toonen den basin den schein timmer werf ...”

Ook naar Nieuwpoort

“Den keijser in sijn rijtuijg gesprongen sijnde, ... den weg nemende langst het strange naer dese stad al waer hij is gearriveert des naer middags ten een euren, is afgestapt in de auberge de Chasse-Roijaelle, naer geheeten t'hebben en wat gerust is gecomplimenteert door het magistraet, door de geestelijk, is vertrocken naer de genever stokerie , en die besigtigt t'hebben is vertrocken naer den vesten der stad altijd gevolgt door d'heer Basilius Van den Abeele en het magistraet, gekomen sijnde aen het Brussche ** sas is gestapt in den boot ten desen eijnde klaer gemaekt met kussens om op te sitten, heeft het kussen dat voor hem lag weg geworpen en op de banc bloot gaen sitten, is alsoo geroeijt in den boot door vier schippers vertrocken naer buijten tot tegen de zee. Daer was bij den keijser in den boot denselven heer Abeele, den Ingenieur der stad, met de kaerte der haevent, die hem alles aen toonde. Het magistraet was in een andere boot die hem opvolghde. Weder gekeert sijnde, is aen het Brussche sas in sijn rijdtuijg gestapt en afscheid genoomen hebbende van het magistraet met de belofte van de stad gedaghtig te wesen ...”*

Een verzoek van de Vissersgilde !?

Er was een internationaal conflict tussen Frank-

rijk en Engeland. De Fransen steunden de opstandelingen in de Engelse kolonie van Amerika (1776) en Oostenrijk stelde zich neutraal op. Er kwam een toevloed van buitenlandse (Duinkerke) vissers naar Nieuwpoort die er tijdelijk poorter werden.

Het ging de Nieuwpoortse vissers even voor de wind met de vangst van kabeljauw. Ze verzochten de keizer opdat vreemde vissers verboden zouden worden kabeljauw op de Nieuwpoortse markt te verkopen ... en dat werd ingewilligd !

Er waren overal klachten over de Hollandse garnizoenen. Dat ergerde de keizer ook mateloos. Hollandse kooplui konden zomaar doorheen de streek lopen en tolvrij bevoorrading aanbrenge naar hun garnizoenen. Daardoor werd een deel van de economie hier ontwricht.

In 1782 kreeg de keizer ze allemaal weg.

Hij had intussen ook alle dorpskermissen herleid - op een en dezelfde dag. De “misdagen” voor allerlei liturgische redenen waren opgelopen tot 150 vrije dagen per jaar. Afschaffen die handel, er moest gewerkt worden. Kloostercommunauteiten die niets nuttigs voor de maatschappij betekenen, zoals de Kartuizers te Nieuwpoort : afschaffen en sluiten. De Carmelieten waren reeds iets voordien vertrokken (1779). Kaarsen aan het altaar ? Twee maal drie is maximum. Bijenwas kon nuttiger gebruikt worden ... Jozef II kreeg de bijnaam “De keizer-koster van Wenen !”.

Niets positiefs ?

Hij had echter bij een deel van het publiek niet altijd een slechte indruk nagelaten. Bij de progressieven kreeg hij aanhangers. Versterkingen werden geslecht en gronden nuttig aangewend. Grootgrondbezit was al bestreden voordien : zeer grote erven had men reeds opgesplitst om fiscale redenen. “En Flandre et Brabant la population étouffe entre les abbayes et les monastères riches.” Er werd toen Frans gesproken in Wenen.

De adellijke en kerkelijke grondbezitters wentelden alle belastingen af op de boeren en spendeerden zelf handen vol geld. Voortaan werden ze ook getaxeed.

Misdadigers en bedelaars werden gescheiden uit de gevangnissen. Er kwamen eenpersoonscellen waar kon gewerkt worden (!!). Lijfstraffen waren voortaan verboden. Herendiensten werden afgeschaft. Werklozen werden ingezet om straten en pleinen schoon te maken of op het platteland te werken. Kinderen moesten opleiding krijgen. Roversbenden werden hard aangepakt.

De wrokkige adel en de zelfvoldane kerk gaf Jozef II

een "slechte pers".

Die geprivilegeerden zouden 15 jaar later nog veel zwaarder worden aangepakt door de republikeinse Fransen.

* Bernardus Laurens Detert, geboren in Rotterdam, werd poorter te Nieuwpoort op 15-03-1781. Hij was gestart met een geneverstokerij te Nieuwpoort.

** Sas in de achterhaven aan de Brugse vaart (Plas-sendale).

(Kroniek van J.B. Rybens, hs. p. 45-46, uitg. BdKupe 1966)

red. G. Demerre

Archief 2

Schenking van gronden

Schenking gedaan door de graaf Gwijde van Dampierre aan zijn zoon Gwijde, van alle alluviale gronden die liggen tussen Nieuport en Nieuweheide.

"Nous Guis, cuens de Flandres et marchis de Namur, faisons savoir a tous ke nous donnons et avons donneit, otroions et avons otroiet a nostre chier et ameit fil Guion le get de mer tout entierement gisant entre nostre vile de Nuefport et une autre vilete kon claime le Neuveheide ..."

vert.

Wij Gwijde, graaf van Vlaanderen en markies van Namen, laten aan iedereen weten dat wij geven en hebben gegeven, gunnen en hebben gegund aan onze lieve en beminde Gwijde, de zeeafzetting, hellemaal, liggende tussen onze stad Nieuwpoort en een ander plaatsje dat men noemt Nieuweryde ... en verder nog alles tussen die twee plaatsen wat zoals het vorige door de zee is afgezet tegen de duinen, en wat wij recent hebben gewonnen door dijken. Dit geldt, als onze beminde zoon Gwijde aan ons en onze nakomelingen als heren van Vlaanderen, eeuwigdurend en onverbrekelijk vier denieren van ons Vlaams geld als rente per jaar betaalt op het feest van Jan - Baptist.

Wij vragen en verzoeken dat onze lieve en beminde zoon Robert, onze oudste nakomeling, graaf van Nevers en Gwijde van Vlaanderen zoon, met deze gift, op deze wijze akkoord gaan, en aanvaarden en dat bevestigen door hun zegel ...

Als getuigenis van deze zaak hebben wij onze zegel aan deze brief gehangen met de zegels van onze tesorier en beminde heer Gwijde graaf van Vlaanderen en markies hiervoor vermeld.

Dit is gebeurd in het jaar van de Menswording van onze Heer M.CC.LXXX, de dinsdag na O.L.Vrouw geboorte, de maand van september.

Dat was 10 september 1280. O.L.Vrouw geboorte was traditioneel 8 september ... want O.L.Vrouw Onbevlekt Ontvangen vierde men op 8 december: 9 maand verschil !

De dag van Jan - Baptist was traditioneel 24 juni.

Gwijde van Dampierre (1226-1305) trouwde twee keer. Bij zijn eerste vrouw Mathilde van Bethune had hij 8 kinderen, waarvan de oudste Robert van Bethune (1249-1322) hem zou opvolgen in Vlaanderen.

Bij zijn tweede huwelijk (1265) met Isabella van Luxemburg, kreeg hij het graafschap Namen, en daarbij had hij 11 kinderen, waarvan de oudste, Jan van Namen (1267-1330) was en een jongere zoon Gwijde van Namen (1272-1311).

De gewonnen grond, waarover hier sprake, is het dichtgeslibde Vloedgat, wat zelf nog geactiveerd was geworden door de aanleg van de Groenendijk ... gelegen ongeveer parallel met de huidige Victorlaan aan de duinenpolder (Lenspolder). Er was vrij vroeg sprake van de Grave Jansdijk. Die naam werd bestendig tot een eeuw later in de tijd van Jan zonder Vrees (1371-1419) onder wiens bestuur óók aan die zeedijk werd gewerkt !

Zo'n gewonnen grond langs onze kust was vanzelfsprekend spontaan eigendom van de "Heer". Die kon dat schenken of verkopen en vroeg daar soms een symbolisch wederdienst voor terug. Nog tot de Franse tijd (1794) stond op kaarten voor de duinen van Oostduinkerke tot tegen onze havengeul : A.S.M. nl. à sa Majesté ... en dat was laatst keizerin Maria Theresia van Oostenrijk .

Kort daarop schonk Gwijde van Namen die grond aan zijn oudere broer Jan van Namen en van Belle! Van dan af was die grond eigendom van de familie van Belle (Bailleul).

Verkoop 28 januari 1311

"Nous Jehan de Flandres, cuens de Namur, faisons scavoit a tous ceulx qui ces presentes lettres verirront et oyrront, que nous avons a nos bons amis les echevins, bourgmaistres, consaulx et a toute la communeaulte de la ville de Neufport vendu et lealement, ugne poultre que nous avons gisant entre la havene de ladite ville de Neufport devers le west, et le poultre mon seigneur Jehan de Baillioel ..."

Het recht om wapens te dragen

vert.

Wij Johan van Vlaanderen, graaf van Namen, laten allen weten aan die deze brieven zullen lezen en bezitten, dat wij aan onze goede vrienden schepenen, burgemeesters, regeerders en de hele gemeenschap van de stad Nieuwpoort, hebben verkocht, een polder van Johan van Belle ... van 38 en een half gemet en 59 roeden ongeveer aan 25 pond groot Vlaams per gemet waardoor de som bereikt is van 967 pond 8 sch 5 d ...

... Weet dus ook dat tussen de beweegbare sluis tussen de haven en de gezegde polder en de kockstrate naar de haven, een dijk ligt van een roede breed lopende tot aan de dijk van Johan van Belle in de richting van de vierboetes ...

"Lan de grace mil IIIe et X, le juedy apres la conversion St. Pol" 28 januari 1310 o.s. of 1311.

Paulus' bekering valt op 25 januari.

Uit dit laatste blijkt duidelijk dat de "polder" afgesloten was met een dijk van 3,84 m breedte langsheen de havengeul vanaf de Kokstraat richting een afwateringsluis van de polder naar de twee Vierboetes toe !

Dat de teksten in middeleeuws Frans werd geschreven mag ons niet verbazen. Het graafschap Vlaanderen was van oudher een tweetalig graafschap met haar zwaartepunt in Frankrijk, waartoe het behoorde. Het grafelijk geslacht was Frans van origine en hun administratie was in 't Frans. Kerkelijk documenten waren vanzelfsprekend in het Latijn, een taal die ook in de burgerlijke administratie werd gebruikt ... want alle klerken kenden minstens deze taal, niet zelden waren het geestelijken. Let erop hoe een datum werd omschreven ... zo uit de kerkelijke kalender geplukt.

Lange tijd was de residentie van de graven van Vlaanderen zelfs in Lille (Rijsel) en daar bleef heel lang de administratie van de Rekenkamer ...

Coutumes de la ville et du port de Nieuport, Tome V, p. 166-167 en 177-178.

Het eerste origineel behoort tot de charters van Namen n° 34 uit de rekeningenkamer van Lille B 1568, het tweede is charter n° 13 uit het S.A.N. nr. 2907.

red. G. Demerre

In Amerika kent iedereen "The Second Amendment" dat het recht beschermd voor de burger om wapens te hebben en te dragen. Dit werd aan de grondwet toegevoegd op 15 december 1791 als onderdeel van de "Bill of Rights".

Daar staat wel onmiddellijk achter, dat dit niet onbegrensd is en dat zowel de federale staat als de lokale staat vuurwapens en soortgelijke mag regelen. Dit "bijvoegsel" is gedeeltelijk gesteund op de English Bill of Rights van 1689.

De nieuwe staat Amerika had zich weliswaar losgescheurd in 1776 van het moederland Engeland, maar de meeste juridische principes uit Engeland bleven bewaard.

En te Nieuwpoort ?

Op 10 september 1448 bevestigde de hertog Bourgondië, Filips de Goede (Dijon 1396- Brugge 1467), zowat dezelfde rechten aan de burgers van Nieuwpoort !

"... entre autres que les bourgeois de la ville de Nieuport pouvaient porter des armes par tout le pays de Flandre, sans encourir ni confiscation ni amende quelconque; privilège dont le magistrat et les bourgeois de Nieuport ont joui et sont en paisible possession depuis un temps assez long pour constituer un droit incontestable ; et toutes les fois qu'ils ont cru rencontrer quelque tentative pour l'entraver et y mettre obstacle, ils s'y étaient opposés de fait et en justice ; de sorte qu'ils sont restés constamment dans leurs droits, possessions et saisines."

De hertog was op dat ogenblik óók graaf van Vlaanderen. Dit voorrecht werd aan de burgers van Nieuwpoort bevestigd, omdat er een rechtszaak was aangespannen door Martin Braem tegen Hubert de Prevost, baljuw en proost van Sint-Donaas in Brugge.

Deze laatste had Maertin Braem doen aanhouden in het Steen te Brugge gedurende drie vier dagen. Hij had hem een lang mes en een degen afgenomen, die hij bij zich droeg. Om vrij te komen had hij een zekere som geld moeten betalen, wat hij niet terug heeft gekregen.

Daarop had Braem een open brief gericht aan de hertog met de aanklacht, dat hij zijn wapens niet heeft teruggekregen, dat hij gevangen had gezeten en kosten had moeten maken door dat verlet.

De baljuw van Brugge werd daarom gedagvaard te Dendermonde en werd verplicht Braem schadeloos te stellen ... *"latende den voorseide van der Nieuwpoort paisivelic ghebruken van hueren voorseide privilegen ende vryheden"*.

Het betekende, dat de burgers van Nieuwpoort wel degelijk dat voorrecht reeds hadden zodat het nu nog maar eens werd bevestigd.

[De vorst in die tijd trok geregeld doorheen zijn "rijk" en verbleef soms geruime tijd in een bepaalde stad ... met zijn gevolg. Dat is de reden waarom uit de Boergondische tijd in diverse steden in Vlaanderen en elders imposante gebouwen zijn overgebleven. Het gaf de lokale economie met handelaars en extra kans om een aardig graantje mee te pikken ...]

Burger Braem had er ook de magistraat bij betrokken, want in de uitspraak van 1448 stond uitdrukkelijk : *" Par ce que quelque temps ença les bourgeois et échevins e la ville de Nieuport, et Martin Braem alias Goedemoete; bourgeois de la dite ville, partie jointe, et chacun pour ce qui le regarde, demandeurs, nous avaient exposé que ladite ville notable, dotée de nombreux et beaux privilèges et franchises, qui furent accordés par le comtes et comtesses de Flandre, d'heureuse mémoire, et par mon dit seigneur présentement régnant. "*

Coutumes de la ville et du port de Nieuport, Tome V, p. 230-236.
Uitg. L. Gilliodts-Van Severen, Brussel, 1901.

Bibliografie

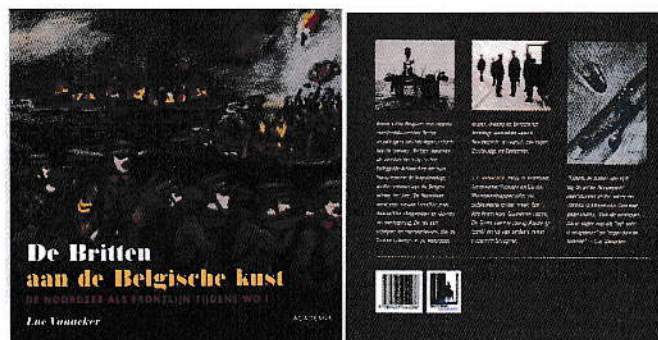
Weer eens een merkwaardig werk van Luc Vanacker.

In 2014 verscheen van hem reeds *"De grote leemte. Nooit gestelde vragen over de Eerste Wereldoorlog"* bij Lannoo Campus.

Heel dikwijls had hij het daarin over te weinig of niet aangehaalde verbanden, redenen en feiten die in de traditionele geschiedschrijving niet uitgelegd worden. Niet zelden zit ook hij met vraagtekens bij verklaringen.

Hij heeft het over de Franse politieke machinatie als voorbode van de Grote Oorlog in 1914; Over de onhandige diplomatie en de publieke trots aangewakkerd door de media; Over de verwarring in de getuigenissen in verband met de *"inundatie"* vanuit Nieuwpoort; Over de monumentenstrijd in

Diksmuide na de oorlog; Over het proeffterrein rond Nieuwpoort voor chemische oorlogsvoering; Over de medische dienstverlening aan het front, waar Patrick Vanleene in *"Op naar de Grote Oorlog"* in 2001 reeds naar verwees. En tenslotte over *"Het vergeten zeefront"* !

De Britten aan de Belgische kust. De Noordzee als frontlijn tijdens WO I. Academia Press, 2017.

In de reeks van de uitgaven waar de boekenplank te Nieuwpoort vol door geraakt, lezen we nu uitgebreid over de diverse ingrepen, vanwege de Britten met hun bondgenoten uit het Commonwealth, die hier aan de Noordzeekust óók een aanzienlijke rol hebben gespeeld.

Kristof Jacobs publiceerde reeds in 2007 *"Nieuwpoort sector - 1917"* met uitvoerig gedocumenteerde illustraties wat de rol was van de Britten en Australiërs in de zomer van 1917 in de sector Nieuwpoort.

Luc Vanacker vraagt meer aandacht voor de bijdrage van de Britten bij de aftocht vanuit Antwerpen naar de IJzer ; de belangrijke rol vanuit de zee, die mede de Duitse pletwals aan onze kust heeft dwars gezeten.

De artillerie, eerst vanuit zee, en later vanaf Oostduinkerke en Nieuwpoort speelde een beslissende rol, voor het vastpinnen van de Duitsers in Lombardsijde, Westende en Middelkerke.

André Gysel vertaalde voor ons de *"Herinneringen aan de Grote Oorlog van vice-admiraal Pierre Ronarc'h. De Marinefuseliers aan het IJzerfront 1914-1915"* in 2016 bij De Schorre.

Hieruit bleek overduidelijk, dat die fractie van het Franse leger op het gepaste moment, het verzwakte Belgische front wist te dichten.

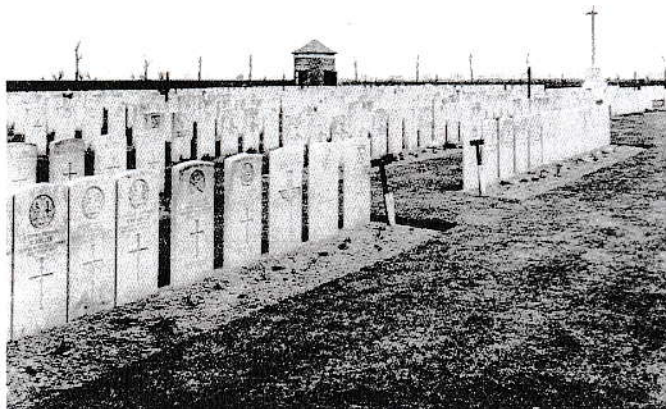
Maar, zoals Luc Vanacker verder gaat, heel wat Britse levens zijn ingezet op dat zeefront. Wat gebeurd is in 1917 in de duinen van Lombardsijde en langs de havengeul, was een tragische misreke-

ning. Dat in combinatie met de 2e Slag bij Ieper, naar Passendale toe, was dat ook ... net als rond Verdun, aan de Somme en de Chemin des Dames!

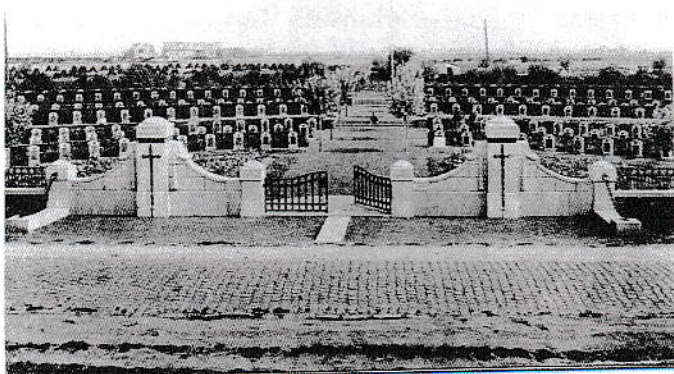
Het monument van de "Missing" naast ons Albertmonument verdient meer bezinning.

PIB Ramskapelle - English cemetery - Cimetière Anglais
Ramskappelle - Engelse kerkhof

Op de begraafplaats van de "Ramskappelle Road Military Cemetery" liggen er 314 "Known unto God" !

PIB Nieuwpoort-Villa - La Cimetière Militaire - Nieuwpoort-Stad - Het Krijgskerkhof

Op de Belgische militaire begraafplaats van Ramskappelle zelf zijn er ... 402 "Onbekend".

In memoriam

Kristof Jacobs vestigde terecht onze aandacht hoe 100 jaar geleden, op 16 oktober 1917, luitenant Leopold Calberg ter hoogte van de Nieuwpoortse "Ganzepool" dodelijk getroffen viel. Reeds in juli was hij het slachtoffer geworden van oorlogsgas en hielp nog verschillende Britse gasslachtoffers in veiligheid brengen. In september was hij terug op post te Nieuwpoort, nadat hij felicitaties had ontvangen van koning Albert I, voor zijn inzet. Tussen het Iepersas en de stuw op de Noordvaart is bij het IJzergedenkteken een herdenkingsteen opgericht op de plaats waar hij viel.

Deze burgerlijk ingenieur, was als vrijwilliger zich gaan aanbieden bij de pioniers van de 3de legerdivisie te Luik. Hij was ook betrokken bij de verdediging van Antwerpen en had onder vijandelijk mitrailleurvuur een 100-tal Franse marine fuseliers te Diksmuide over de IJzer geleid. Admiraal Ronarc'h gaf hem het Franse oorlogskruis 1e klasse. Hij was net op 1 oktober luitenant benoemd. Hij werd eerst te Adinkerke begraven op 18 oktober 1917. De Compagnie 'Sapeurs-Pontoniers' waartoe hij behoorde, had gedurende de oorlog 27 doden te betreuren, naast 50 gewonden en 143 gasslachtoffers.

Men kan dat aflezen van de bronzen plaat aan de ruïne van de "Duvetorre".

Na de oorlog werd zijn stoffelijk overschot overgebracht naar het Cimetière de Sainte-Walburge te Luik.

naar K. Jacobs

Colofon

Redactieadres:

Vrienden van het Patrimonium

p/a Kaai 50 - 02/04 - 8620 Nieuwpoort

Verantwoordelijke uitgever G. Demerre

Canadalaan 61 - 8620 Nieuwpoort

